

VÉLEMÉNY FODOR ERZSÉBET MOHOLI ASSZONY HARMINCÖT NÉPMESÉJÉRŐL

A jugoszláviai magyar néprajzi-folklorisztikai kutatás töretlenül ível felfelé, fokozatosan pótolja a területi-tematikai elmaradásokat, hiányokat, esetenként kezdeményez is. A „divatos” műfajok (dal, ballada, hiedelemmonda stb.) közül nyilván terjedelme és lejegyzési nehézségei, valamint az életből való gyors kiszorulása miatt méltatlanul keveset tudunk Jugoszlávia magyarságának népmesekincséről. Erre vonatkozólag tehát minden adat kétszeres fontosságú.

Kalapis Zoltán ismert folklorista egy moholi háziasszony teljes mesekincsét szerezte meg, amely önálló kötetkére rüg. Módszere nem ismeretlen, de eléggé ritka a szakmában: mivel a mesemondó nem volt hajlandó magnóba beszélni, a gyűjtő rávette, hogy írja le szövegeit. Ez meg is történt, és a népi kézirat értéke vitathatatlan. Ettől függetlenül is kívánatos lenne, ha mégis sikerülne (legalább rejtett) magnóra venni a meséket, hogy láthassuk a szóbeliségben élő és az írásban rögzített, ezért nyilván jóval rövidebb változatok eltéréseit. (Ha ez nem megy, meg kellene hallgatni őt, és a gépelt kéziratot figyelve lehetne jelölni a fontosabb eltéréseket. Én még azt is megkockáztatnám, hogy egy-két szöveget elveszettnek nyilvánítanék, újra leíratnám, hogy lássam a mesemondó variálókészségét.)

A gyűjtés e sajátos módja új feladat elé állítja a közlőt. Elfogadott szabály, hogy a mesemondó által adott címeket (minden esetben fel kell tüntetni, kitől való a cím) és szöveget lehetőség szerint híven kell közreadni. Ha Fodor Erzsébet teljesen nyelvjárásban írta volna meséit, ez követhető szabály lenne, ám de a saját (nem is rossz) helyesírási szintjén rögzítette szövegeit, így nincs akkora értéke a népi helyesírási gyakorlatnak sem. Ez esetben elég egyetlen mintán bemutatni a mesemondó gyakorlatát, a többi szöveget – megtartva minden nyelvjárási jelenséget – át lehet írni. Ha mégis a teljes eredetiség mellett döntenénk, akkor is rendezni kell a központosítást, egybe- és különírást, valamint a nagy- és kisbetűk használatát is.

Nem túlzottan sok a tájszó, ezeket azonban lábjegyzetben vagy csatolt szójegyzékben feltétlenül értelmezni kell, mint pl. tokju, notoláz stb.

Az egyéniségkutató iskola módszerei szerint (ld. Kálmány mesélőjének, Borbély Mihálynak értékelésére vonatkozó kiterjedt irodalmat, melyet gyűjtőnk is sikerrel gyarapított!) mesemondó asszonyunkat be kell mutatni (élete, munkája, mesemondói gyakorlata, forrásai, főként ha a szóbeliek mellett irodalmiak is vannak stb.)! A repertoár egészét tekintve, kissé férfiasabb az átlagnál, mintha inkább tanulta volna ezeket férfiatól, mint nőtől. Egyébként a csodás-varázsos-tréfás történetek között eléggé nagy számban van családias (vagy kissé nőiesített) jellegű.

A repertoárban a mai arányoknak megfelelően van képviselve minden mesei műfaj: tündér- vagy pontosabban varázsmese, bolondmese, trufa, obsitos- és kísértethistória, kincs- és hiedelemmonda (utóbbiak boszorkányosak) és voltaképpen mondák is leírásra kerültek. Sajtó alá rendezés esetére egy tanács: az olvasók azt szeretik, ha a hosszabb tündérmeséket rövidebb (tréfás, bolondos vagy egyéb, pl. állat-) mesék váltogatják, így nem olyan egyhangú.

A mesék eléggé épek, úgy gondolom, nemrégem tanulhatta vagy mondhatta ezeket, így kiemelkedően teljes szerkezetű és motivikájú pl. a *Lodina*, *A griffmadár*, *A lány és a halott szerető*, *A két koma meg az arany* és több más. Ahol pedig némi kopás tapasztalható (pl. *Tündér Ilona*, *A fekete város*, *Cigány királyné*, *A két kovácslegény meg a boszorkány* stb.), az sem zavarja a mese menetét és főként élvezetét. Mint a jugoszláviai magyar népmesékre általában, Fodor Erzsébetére is jellemző, hogy sok darabja eléggé egyedi (pl. *A katona és a palota*, *Az öregasszony meg Szent Péter*, *Ih-vásznét*, *A nagy fa*, *A tarka ló*, *A buta szolgáló*, *A nyugtalan lélek*, *Jóska bácsi meg Amerika*). Nyilván a mesék forrásainak kikutatása választ adna sok-sok egyediségre is.

Fodor Erzsébet ízes meseíró (mondónak bizonyára még jobb), változatos történetei között csak 3–4 gyengébbet (*A tizenkét rabló*, *A bolond Palkó*, *A csúnya lány meg az ördög*, *A legény és a tündér*) találtam, de még ezeket is kiadásra merném javasolni.

A mesék stílusa csak az írás nehézsége miatt tömör, de még ezen is átsüt a hagyományos fordulatok-formulák nagyfokú kedvelése, melyek szóbeli jellegűvé teszik az olvasást, illetve a hangulatát. A reális, mindennapok szereplőiről szóló történetek pedig falusi-paraszti hitelűek, néha dokumentum erejük is van: *A két cimborá meg az ördög* című történetben a szereplők pl. ugyanazt az eseményt kétféleképpen „látják”, illetve értékelik.

Kiadás esetén mindezekre, valamint a mesék tipológiai beosztására is ki kellene térni, és így jegyzetelve kerekded, értékes kötet hagyná el a sajtót. A munka értékét növelné az új, eredményes gyűjtés esetén az írásbeli és a szóbeli változatok összehasonlíthatósága.

Fodor Erzsébet értékes meserepertoárját, kellő apparátussal ellátva, mielőbbi kiadásra ajánlom.

Budapest, 1983. április 6.

KATONA Imre